

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Основная общеобразовательная школа с. Шанчы Чаа-Хольского
кожууна Республики Тыва»

УТВЕРЖДЕН
приказом директора
МБОУ ООШ с. Шанчы
/Канзываа О.О./
Приказ № 31 от «1» сентября 2023г.

Рабочая программа

Наименование учебного предмета Родной язык

Класс 9

Учитель Сундур Аиша Аионовна

Срок реализации программы, учебный год 2023-2024 уч.год _____

Количество часов по учебному плану: в неделю 2, в год 68 ч.

Учебник С.М. Куулар, Л.П. Ооржак, Сте.Б. Оюн, Ч.А. Сарылар.
Тыва дыл, 9 класс. Кызыл - 2023

Рабочую программу составил(а) Сундур

Шанчы 2023-2024 уч.год

Тайылбыр бижик

1. 2023-2024 өөредилге чылында ажылчын программаны Тыва Республиканың ниити өөредилгениң федералдыг күрүне стандартының негелделеринге дүүштүр тургускан.

2. Ажылчын программаны Кол ниити өөредилгенин 9-ку класска «Төрээн (тыва) дылды» өөредир чижек Программасынга даянган. 2022ч.

3. Куулар Е.М., Ооржак Л.Х., Оюн Т.Б., Сарыглар Ч.А. Тыва дыл.

Ниити өөредилге черлеринге шенелде өөредилге ному, 9 класс. Кызыл – 2023 ч.

Өөредилге программаны 68 шакка тургускан.

Амгы үеде тыва дыл Тыва Республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннун төрээн дылы бооп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөредири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрээн дыл эртеми уругларның логиктиг боданыышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөредилге программасы болгаш өөредилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрээн дыл курузу 1-4 класстарга өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрээн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары:

• Өөредиглиг:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;
- шын бижиириниң болгаш бижик демдектерин салырының быжыг чаңчылдарын бээр;
- теория талазы-биле алган билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илередириниң мергежилдери-биле чепсеглээр;
- өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
- өөреникчилерни ниитилел амыдыралынга дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдың өске дылдарның аразында туружунун дугайында бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

Сайзырадылгалыг:

- оларның логиктиг боданыышкын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- өөреникчилерни боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;
- шын, медреселдиг, аянныг номчурунун мергежилдерин сайзырадыр;

Кижизидилгелиг:

- төрээн дылынга камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шижээди алырынга өөреникчилерниң сонургалын күштелдирер;

- өөреникчилерни патриотизмнің болгаш интернационализмнің ёзузунга кижизидер, оларның материалсчи үзел-бодалдарын хевирлээр;
- ном болгаш билиглернің өске-даа үндезиннери-биле ажылдаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар;
- төрөөн дыл кичээлдерин өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарынга бүрүнү-биле ажыглаар;
- өөреникчилерни харыысалгалыг болурунга, өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыырынга кижизидер.

Тыва дыл башкылаарынын кол ажыл угланышкыны:

1. Өөреникчилерни медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредири;
2. Оларга төрөөн дыл болгаш чогаал талазы-биле эге билиглерни бээри;
3. Өөреникчилерни ном-биле ажылдаарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлдүүн хайныктырары;
4. Өөреникчилерниң мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
5. Өөренип таныыр чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлап билиринге чаңчыктырары.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг ханлырылгазы

Уругларның шигээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзырадырының шийитпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмелээр.

Тыва дыл эртемниң тургузуу (9 класс)

9-ку класска катаптаашкын кылгаш, оон «Синтаксис болгаш пунктуация» деп бөлүктүң «Хөй кезектерлиг нарын домактар» деп эгезин эрткеш, «Стилистика» болгаш «Чугаа культуразы» деп эгелерни өөренир. Бо эгелерге тыва литературлуг дыл болгаш оң стильдерин, чугаа жанрларының дугайында билигни, дылдың нормаларының болгаш чугаа культуразының айтырыгларын өөренирин база киирген.

«Дыл дугайында ниити билиглер» деп эгеге ниити дыл эртеми база тыва дыл дугайында шигээткен билиглерни түңнээр. Оон ыңай 9-ку класска лексика, фонетика, грамматика база орфография болгаш пунктуация талазы-биле өөрөнгөн чүүлдерни түңнөй системажыдып катаптаар.

Өөредилге планында «Тыва дыл» деп эртемниң туружу:

Базистиг өөредилге планында **тыва дылды** өөрениринге 9-ку класска неделяда 2 шакты берип турар.

**9-ку класстың өөреникчилеринин
кол-кол мергежилдери болгаш чаңчыгар чүүлдери:**

Нарын синтаксистиг конструкцияларны сайгарар, оларның аразында харылзаазын көргүзөр схема-шыйыглар кылыр. Янзы-бүрү хевирлерлиг нарын домактарны тургузар, сайгарар, оларга бижик демдектерин шын салып, тайылбырлап билир.

Сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыр. Литературлуг дылдың нормаларын сагыыр.

Пунктуациядан. 8 – 9 класстарга өөрөнгөн пунктограммаларны тывар, бижик демдектерин салганын бадыткап шыдаар.

Нарын синтаксистиг конструкцияларга бижик демдектерин салыр.

Орфографиядан. 5 – 6 класстарга өөрөнгөн орфограммаларны шын бижиир болгаш тайылбырлаар.

Немелде литература:

1. Март-оол К. Б. 5 – 9 класстарга тыва дылды башкылаарының методиказы. Кызыл – 2002 ч.
2. Ойдан-оол А. К., Ооржак М. Ч., Ооржак С. Т.-С. Диктантылар чыындызы. Кызыл – 2003 ч.
3. Ойдан-оол А. К., Тадар-оол С. К. Эдертиглер чыындызы. Кызыл – 2004 ч.
4. Сувандии Н. Д. Тыва дылдың практикунга мергежилгелер чыындызы. Кызыл, 2003ч.
5. Матпаадыр. Уругларга аас чогаалы. Кызыл, ТывНУЧ, 2006.

Словарьлар:

1. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том 1 (А-Б). - Новосибирск: Наука, 2002.
2. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том II. (Д, Е, И, Й). - Новосибирск: Наука, 2003.
3. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том III. (К, Л). - Новосибирск: Наука, 2004.
4. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том IV. (М, Н, О, Ө, П). - Новосибирск: Наука, 2008.
5. С.И. Ожегов. Толковый словарь русского языка. - М.: Русский язык, 1988.
6. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (А-Й). - Новосибирск: Наука, 2003.
7. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (К, М). - Новосибирск: Наука, 2004
8. Тыва-орус словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1968.

Календарь-тематиктиг планнаашкын. 9 класс

	Кичээлдин темазы	Шаг ы	План	Факт
1	8-ки класска ооренген чуулдерин катаптаары		06.09	
2	Дыл дугайында ниити билиглер.		08.09	
3	Дылдын ниитилел амыдыралынга ужур-утказы болгаш хулээлгелери		13.09	
4	Бижиктин баштайгы хевирлери		15.09	
5	Орхон-енисей бижикиери		20.09	
6	Товут болгаш эрги моол бижикиер, оларнын тыва дыл-биле холбаалыы		22.09	
7	Тыва дылдын баштайгы шинчээчилери		27.09	
8	Тыва дылдын шинчилекчилери		29.09	
9	Тыва дылдын ажыглалынын аайы-биле хевирлери. Литературлуг дыл. Литературлуг эвес дыл		04.10	
10	Тыва дыл-социал четкилерде		06.10	
11	Дыл дугайында катаптаашкын		11.10	
12	Оске кижинин чугаазын дамчыдар аргалар		13.10	
13	Дорт чугаа болгаш авторнун состери.Дорт чугаалыг домакка бижикиер демдектери		18.10	
14	Доора чугаа.Доора чугаалыг домакка бижикиер демдектери		20.10	
15	Хыналда диктант		25.10	
16	Частырыглар-биле ажыл		27.10	
17	Цитата, анаа бижикиер демдектери		08.11	
18	Дорт чугаалыг домактар болгаш цитаталарнын созуглелдер тургузарынга ужур-дузазы Оске кижинин чугаазын дамчыдар аргаларга катаптаашкын		10.11	
19	Синтаксис болгаш пунктуация. Нарын домак дугайында билиг. Нарын домактын бодуун домактан ылгалы. Нарын домактарнын болуктери		15.11	
20	Нарын домактар кезектеринин аразында холбажыр аргалары		17.11	
21	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг . ЧПНД кезектеринин холбажыр аргалары		22.11	
22	Ун аяны болгаш каттыштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан ЧПНД		24.11	
23	Удурланыштырар эвилелдер-биле холбашкан ЧПНД		29.11	
24	Ангылаштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан ЧПНД		01.12	
25	ЧПНД -тын синтаксистиг сайгарылгазы		06.12	
26	ЧПНД -ка катаптаашкын		08.12	
27	Чагырышкан нарын домак дугайында билиг. ЧКНД -та		13.12	

	тайылбыр домактын туружу			
28	ЧКНД-та тайылбыр домактын туружу		15.12	
29	ЧКНД-та кол болгаш тайылбыр домактарнын холбажыр аргалары		20.12	
30	Уенин тайылбыр домаанын кол домакка каттыжар аргалары		22.12	
31	Эдертиг		27.12	
32	Частырыглар-биле ажыл		29.12	
33	Уенин тайылбыр домаа Немелденин тайылбыр домаа		10.01	
34	Немелденин тайылбыр домаанга бижик демдектери		12.01	
35	Тодарадылганын тайылбыр домаа Даар байдалдын тайылбыр домаа		17.01	
36	Чорулдээнин тайылбыр домаа Сорулганын тайылбыр домаа		19.01	
37	Чылдагааннын тайылбыр домаа Деннелгенин тайылбыр домаа		24.01	
38	Туруштун тайылбыр домаа Кылдыныг аргазынын тайылбыр домаа		26.01	
39	ЧКНД синтаксистиг сайгарылгазы ЧКНД-ка катаптаашкын		31.01	
40	Хой кезектерлиг чагырышпаан болгаш чагырышкан нарын домактар		02.02	
41	Немелде шилилге онаалгалар Нарын синтаксистиг конструкциялар		07.02	
42	Нарын домактарга бижик демдектери		09.02	
43	Синтаксис болгаш пунктуацияга катаптаашкын		14.02	
44	Эдертиг		16.02	
45	Частырыглар-биле ажыл		21.02	
46	Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы. Созуглел дугайында билиг , оон кол демдектери		28.02	
47	Созуглелдин темазы, кол бодалы		01.03	
48	Созуглелдин уткалыг кезектери. Созуглелдин кезектеринин аразында харылзаалы		06.03	
49	Абзац дугайында билиг		13.03	
50	Созуглелдин планы. Тезис. Аннотация. Конспект		15.03	
51	Хыналда ажыл		20.03	
52	Частырыглар-биле ажыл		22.03	
53	Стилистика болгаш чугаа культуразы. Стилистика дугайында билиг		03.04	
54	Стиль талазы-биле нейтралдыг состер, хевирлер, домактар		05.04	
55	Ном стили, оон янзылары.Эртем стилинин жанрлары		10.04	
56	Албан-херек стилинин жанрлары. Билдириишкин.		12.04	

[illegible]

